

Autor: Selma Skenderović

Název: *Aby nikdo nezapomněl...*

Překlad: Petra Janků

Kosovská Mitrovica, 2018. *Na severu Srbové. Na jihu Albánci. Mezi nimi most přes řeku Ibar. Bosňácká mahala v obou částech města – místo každodenního setkávání a obchodování. V mahale se prodává a kupuje vše, od oblečení a obuvi až po domácí spotřebiče, cigarety, dokonce i benzín. Je tam také Zara, Bershka, Stradivarius... Ceny se liší. Jde o kopie různého značkového oblečení. Bagatela.*

...

Z autobusového nádraží jsme odjeli taxíkem. Vysadil nás na začátku *naší* ulice, jak jí ještě pořád říká máma. Cizáci si tu v posledních letech postavili obrovské domy. Ano, tak nám tu teď říkají. Hezké domy s barevnými fasádami a poplašnými systémy. Někde vydělávají tolik, že si tu mohou dopřát cokoli, co je napadne. Jinde živoří a šetří. A taky. Bosňácká strana jim za jejich hlasy při každých volbách slibuje, že nechá ulici vyasfaltovat.

My ze Slovinska jsme spíš považováni za sociálně slabší cizáky. Moji rodiče si tak tak koupili byt s dvěma hypotékami. Chovají se tady, jako kdybychom se přestěhovali zbytečně. Neříkám, že nemají pravdu. Domov ve Slovinsku jsme si ještě úplně nezasloužili. O to se musíš snažit. Něco ze sebe udělat. Změnit se. Zapřít se.

Někde na druhé straně ulice, když jsme míjeli albánskou stranu, už nám mávaly a zdravily nás naše bývalé a jeho sousedky. Tu a tam máma s některou zažertovala, že jsme po cestě unavené, že tu budeme ještě dlouho, že přijdeme na kávu někdy jindy. Samozřejmě bez ohledu na moje přechozí výroky, že nemám v úmyslu nikoho navštěvovat.

Před domem na nás čekal vybledlý zelený plot. Před garáží byl rozsypaný cement a surové kameny. Nějak jsme se prodraly k zahradní kašně, kde nám ukázal vránu, kterou vyřezal z nějakého tmavého dřeva. Představil nám ji jako Skanderbega. Dokonce i zahradní stůl, který vyrobil před patnácti lety, vypadal lépe než ona. Pořídil si taky nového psa, kterého skoro vyhladověl k smrti, protože mu dával jíst to stejné, co sobě.

Pohostil nás kávou, kterou uvařila máma.

Seděla jsme každá na své straně sedačky, on ležel mezi námi a koukal na televizi. Nevím, o čem se bavili. Ona v bosenštině. Vidíš to, tati? To je dnes moderní. A on. Ach, k čertu s tím. Přišlo mi, že ti dva jen tak nezůstanou beze slov. To byl taky hlavní důvod, proč jsem přijela s mámou. Máma má pocit, že tu pořád dokola musí někomu něco dokazovat. Že je dobrá snacha, která se postará o to, že je dům uklizený, oběd uvařený, prádlo vyprané, tchán zabavený. Že je dobrá dcera a sestra. Proto zapomene na zášť vůči vlastní rodině, dokud je tady. Že je dobrá bývalá sousedka, která ve svých bývalých sousedkách vzbuzuje uklidňující pocit, že se pořád dokáže vžít do jejich kůže nezaměstnaných a na mužích finančně závislých žen v domácnosti, přestože žije a pracuje ve Slovinsku, řídí auto a může se libovolně scházet na kávě s ženami a muži. Do určité míry, samozřejmě. A tak všechna práce a všechny konverzace zůstávají na ni. Ne, že bych jí nechtěla pomoci. Prostě není důvod, protože je mi jedno, co si o mně myslí lidé, kteří mě znali do mých sedmi let.

Návštěvy u Slovinců se nedají ani srovnávat s našimi domácími posezeními.

...

K Rasemi a Salku jsem dorazila pět minut před šestou. Byla jsem naštvaná, protože jsem šlápla do bláta a zašpinila si nové vansky. Rychle jsem se pozdravila s přítomnými. Máma stála v kruhu sousedek a povídali si o tetě Fatimě. On se postavil mezi ostatní muže. Vysvětlovali hodžovi, že vše, co vidí, je Salkovův pozemek. Odděleně jsme se také posadili. Rasema a Salko postavili stoly a židle v jedné linii před svůj dům. Mužům připadla pravá strana stolu, když se člověk dívá od prahu Rasemina a Salkova domu, ženám levá.

Rasema nabídla kávu nejprve mužům, pak ženám. Pořád se bavili. Když dopili kávu, hodža vstal a otevřel Korán. Ženy si zahalily hlavy šátky. Všichni se dívali na mě. Hodža začal číst z Koránu. Všichni se dívali na mě. Připadalo mi, že obřad trvá už celou věčnost. Bylo mi to nepříjemné. Zavřel Korán a řekl Al-Fátiha. Zvedli jsme dlaně a tiše si odříkali Al-Fátihu. Všichni se dívali na mě. Dlaněmi jsme si přejeli přes obličej. Všichni se dívali na mě. Salko strčil hodžovi obálku do kapsy. Hodža odešel. Každý dostal svůj tácek s jídlem. Všichni se dívali na mě. Dojedla jsem dřív než ostatní. Pak jsem se rozhlížela po mužské a ženské straně stolu. Nemohla jsem se zbavit pocitu, že mě odsuzují. I kdybych chtěla, neměla bych se kam vrátit. Tady bych už nemohla žít. Ne s těmito lidmi.

Cestu na záchod jsem využila k tomu, abych zůstala v Rasemině a Salkově domě, dokud se máma a on nerozhodli, že půjdeme domů. Nejdřív jsem se ale musela bavit s Raseminými a Salkovými dětmi. Všechny tři byly blízké s tetou Fatimou, každý den u ní byly. Nikdo se nezajímal, jak se cítily po její smrti. Jenom jim řekli, že brzy začne dženáza¹ a ať jsou ticho. Pak už jsem měla pocit, že se je ani nesnažím poslouchat. Jenom jsem přikyvovala a dívala se na Etku, která seděla na zemi před televizí. V jednu chvíli se na mě otočila a zeptala se: A Edina? Ale vážně, co Edina?

...

Budila nás křikem v bosenštině, že nic není uklizeno, že nemůžeme jen ležet a jíst. Zavřete se jen v tom svém chlívku. Nohy nahoře a vše dělám já. Uklízím. Vařím. Peru. Ty dvě dokončí školu. Půjdou studovat do Lublaně. Kdo jsem já? Jenom uklízečka. Ani bavit se se mnou nechtějí. A pořád ten stejný rituál. Přijdu do obýváku a musím se jich bosensky zeptat: Vyspali jste se? V nejlepším případě dostanu odpověď: Dost, a ty? Obvykle ji ale nedostanu. Oni se mě nikdy nezeptali, jestli jsem se vyspala.

Dřív, když jsme se teprve přestěhovali do Slovinska, jsme všechny tři musely vstát pokaždé, když odněkud vešel on do jedné z místností. Obzvlášť když přišel z práce. Jedna mu šla otevřít dveře, zbylé dvě vstaly a čekaly, až vejde. Jsi unavený? Vždy stejná otázka. Potom se natáhl před televizí. On na jedné, ona na druhé straně gauče. Pro mě a Azru místo na podlaze, metr od televize. To mě vždy štvalo. Mě se nikdy nikdo nezeptal, jestli jsem unavená. Zvlášť později, když jsem byla starší. Nechtěla jsem se na ně dívat. Vše, co dělali, se mi hnusilo. Nesnášela jsem jejich řeč těla, jejich gesta. Jak šlo při jídle slyšet jenom lupání její čelisti. Jeho chrápání, když se snažím psát domácí úkol. Její telefonáty na hlasitý odposlech, když ještě spím. Jeho překyselený salát. Ocet. Všude mě pronásleduje zápach octa. Jejích krémů na oteklé nohy. Aviváže, kterou používala. Práskání pásku, když udeří do mé dlaně.

Nejlepší by bylo na ně přestat myslet. Na to, co mi udělali. Na sebe. Sebe s nimi nesmím spojovat. Já nemám rodinu. Proč jim teda pak kupuju dárky k narozeninám, bajrámu, osmému březnu. Jsou to dobří manipulátoři. Hlavně ona.

...

¹ pohřeb

Někdy jsme si tady s Azrou hrály. Protože Etká neměla žádné hračky, dala nám teta Fatima svoje utěrky a učila nás, jak hníst chléb a dělat burek. Utěrky byly těsto, které jsme svinuly do kruhů, naskládaly do pekáčů a pak je nosily tetě a strýci, Etce a ostatním, kteří v té chvíli byli v pokoji. Někdy teta řekla, že nejsou dost slané, dopečené nebo něco podobného. Potom jsme na ni byly chvíli našťvané, ale nakonec jsme se vrátily do kuchyně a znovu jim pekly burek. Když máma vstala a řekla nám, že musíme domů, složily jsme utěrky a vrátily je tetě Fatimě.

Jednou mě teta Fatima napálila. Na stůl dala kukuřičný chléb *kukuruz*, který ten den upekla k večeři. Byly jsme tehdy s babičkou u ní na návštěvě. Máma jí řekla, že kukuřičný chléb nemám ráda, že ho jí jen Azra. Jaký kukuřičný chléb? předstírala teta Fatima v bosenštině, že neví, o čem máma mluví. To jsou mandlové koláčky *gurabije*. Podívej, jak jsou dobré, vzala si kousek a snědla ho. Vem si, Zineto. Zkus. A já jsem si v domnění, že to jsou koláčky, vzala ten největší kus a snědla ho. Chuť byla trochu jiná, toho jsem si všimla, ale pořád jsem si myslela, že to jsou koláčky *gurabije*. Pak se mi chvíli smály. Nemáš ráda *kukuruzu*, že? škádčila mě teta Fatima.

Byli jsme tu taky na hostinu, když se ženil její nejmladší syn, který teď žije ve Francii. Byla jsem družička. Tehdy jsem ani nevěděla, co to znamená. Celý den jsem se jen držela nevěsty, ani na minutu jsem se od ní nehnula. Ráno jsme ji šli vyzvednout do domu její matky, to si moc dobře nepamatuju. Myslím, že už měla na sobě svatební šaty. Byly takové červené se zlatým lemem, obrovské. Poznali se ve Francii, ale vzali se tady, protože tam nikoho neměli, vysvětlovala jsem si. Potom jsme seděli v nějaké restauraci, asi jsme na někoho čekali. Nevěsta byla z nějakého důvodu zjevně našťvaná. Na její vlastní svatbě byl středem pozornosti někdo jiný. Co se dělo předtím, než jsme šli k tetě Fatimě, si nepamatuju. Jela jsem autem s nevěstou, to bylo pro mě tehdy to nejdůležitější. I já jsem měla hezké šaty a držela jsem svatební kytici. Pak jsme seděli v této místnosti, kterou zrovna vyklízím. Jedli jsme. Hostů bylo hodně, ani nevím, jak se tam všichni nacpali. Někdo z nich házel mince do vzduchu, my děti jsme je sbíraly ze země a strkaly si je do kapes. Určitě jsem posbírala takových dvacet euro. Vzpomínám si ještě na kostky cukru, které jsme si balili do kapesníků a pak si je odnesli domů, nevím ale proč. Na syna tety Fatimy si nevzpomínám, ani na jeho ženu. Kdybych je dnes náhodou někde potkala, určitě bych je nepoznala. A ani oni by nepoznali mě.

...

Jeli jsme něco přes půl hodiny. U Nafije jsme byli kolem osmé. Zazvonili jsme a zuli se před rohožkou. Otevřel nám Nafijin nejstarší syn a pozval nás dovnitř. Vyrušili jsme je při sledování srbských zpráv. Po úvodním přivítání a políbení nám Nafijin manžel ukázal, kam se máme posadit. Pohodlně jsem se usadila do pravého rohu sedací soupravy. Máma seděla vedle mě – než se posadila, vtiskla Nafiji do ruky tašku s džusem, sušenkami a kávou – on vedle mámy, Nafijin manžel a její tři synové pak v levém rohu sedačky, šikmo naproti mně. Po chvíli mi a mámě přinesla Nafijina dcera Senada džus a jemu neslazený čaj.

Následoval obvyklý průběh posezení – káva, rozhovor o všech našich ve Slovinsku, mámině práci, mojí svatbě atd. A co tvoje druhá dcera, zeptala se mámy bosensky Nafija. Jestli je mi podobná, pokračovala, když ji máma řekla, že se má Azra dobře, že má hodně povinností ve škole, a proto s námi nepřijela. Dobře, že není, zavrtěla Nafija hlavou nad máminou odpovědí, že si s Azrou vlastně vůbec nejsme podobné. Tahle je taková mužatka, ještě jednou si mě přeměřila pohledem, jako kdyby to neudělala hned, jak jsme vešli. Žena by měla mít široké boky, dodala a ještě pozorněji se zadívala na moje boky. Jak ty chceš rodit děti, když jsi tak drobná, ptala se mě vážně, jako by měla v kapse řešení pro mé příliš úzké, patrně mužské boky.

...

Ale když žena přespříliš přemýšlí, stane se vybíravou. Pokud se nevdá do dvaadvaceti, těžko si pak najde partnera, varovaly mě ještě. Takže mi zbývá už jen jeden rok. V dnešní době je ještě štěstí, když se žena vůbec provdá za muže, dodal Husmir, který očividně sledoval vše, o čem jsme se bavily. Ted' si musíme dávat pozor, aby se naši synové neženili – v Belgii je toho plno, každý si bere každého, vyprávěl nám, že na úřadě viděl dva muže, kteří uzavírali sňatek. K radosti a spokojenosti obou stran stolu se rozhořčil, že jim Belgičani dokonce tleskali.

...

A už zítra ráno se kolej začne znovu plnit, kdy se budou pilní studenti a studentky vracet do Lublaně, aby se v klidu připravili na náročné přednášky v nadcházejícím týdnu. Takhle asi lžou rodičům, když se jich ptají, proč se chtějí vrátit na koleje už v neděli. Protože jim nechtějí říct, že je u nás na koleji každou neděli večer večírek. Sejdou se v kuchyni, hned vedle našeho pokoje, přinesou si pár litrů bílého vína, pár litrů červeného vína, které dělají jejich prarodiče – koleje jsou ostatně ideálním místem pro prodej, kolik

litru přinesou, tolik také prodají – několik bas piva, několik jointů a povinně taky kytaru, nebo ještě lépe harmoniku. Pak začnou jódlovat, celou noc střídavě vyřvávají slovinské šlágry a balkánský turbofolk. Ani nevím, co je víc nesnesitelné – poslouchat, jak všichni jednohlasně zpívají o Micce, co má doma traktor, nebo rozbíjení sklenic, protože je Ceca dojala k slzám svou písní *Autogram*. Kdyby aspoň správně vyslovovali naše slova, asi by mi tolik nevadili. Pokaždé, když je poslouchám, si pomyslím, že ani nevědí, co znamená *bekrija*, *inat*, *jastuk* nebo cokoliv z toho, o čem zpívají. Když se opijí, všichni plynule mluví všemi jazyky bývalé společné země, ale střízliví se pohoršují nad prodavačkami, které jim špatně nabídnou tašku. Nad řidiči, kteří je nesprávně pozdraví. Nade mnou, když špatně skloňuju. Možná opravdu nejsme tak distingovaní a kultivovaní jako Slovinci, zato umíme dělat dobrou hudbu a čevapčiči.

...

Někdy mi taky přijde nepřírozené vyslovovat určitá slovinská slova. Především ty, která používám zřídka. Nebo vůbec. Nedávno mi přišlo legrační, když kolegyně řekla svému příteli *lubi* místo *ljubi*. *Štrukelj*, *Ljubljana*, *pocrkljati se*, *čevelj*, *veselje*. S těmi mám největší problém. U *lj* se vždycky zaseknu. Já říkám naši hlásku *lj*, Slovinci však zvlášť *l* a *j*. Nemám svůj jazyk, a to mě v podstatně mrzí. Závidím Slovincům, že ho mají. Učí se ho od školky. Já se svůj mateřský jazyk ve škole nikdy neučila. Pořád se točím v kruhu.

I tento týden pomine, pak se moje pocity uklidní. Nebudu každý den srovnávat svůj život ve Slovinsku s životem těchto lidí tady. S mým životem tady.

...

Rozhodla jsem se, že aspoň dnes, ten poslední večer, se nebudu mračit. Posadila jsem se na gauč vedle Admiry, daleko od dveří obývacího pokoje, a hned jsem měla pocit, že jsem víc zapojená do rozhovoru než obvykle. Strýc a on se bavili o toulavých psech, kteří se v tomto ročním období potulují po vesnicích a páchají škody. Kvůli tomu musí s Admirou zavírat slepice do kurníku už před pátou odpoledne, řekl strýc. On začal vyprávět o kočce, která se pár dní potulovala kolem jeho domu. Toulaví psi jí sežrali kořata, řekl. Jí jen pokousali krk, který jí oblepil lepicí páskou, aby si ho neškrábala. Potom strýci vysvětloval, jak musí každé ráno po sadu sbírat odpadky, které psi v noci všude roznesli. Naposledy odněkud přitáhli ohlodané rybí hlavy. Nechali je u zahradní kašny, ukázal rukou směrem ke ní. Jak by jim už ukázal prutem, co nesmí dělat, chlubil

se strýci. Strýc se smál. Málem jsem dodala, že se ve Slovinsku toulaví psi vidí velmi zřídka. Že slovinští psi jsou většinou vycvičení, Slovinci je chovají v domech a bytech. Koupou je, vozí je do psích salónů na stříhání, péči o tlapky, polštářky a drápky. Kupují jim Pedigree Dentastix pro každodenní práci o zuby. Několikrát denně je venčí, povídají si s nimi, mazlí je. Berou je s sebou dokonce na výstavy, koncerty, literární večery. Jsou kulturně uvědomělejší než většina lidí tady, tím jsem chtěla zakončit svou řeč. Mají silnější cestovní pasy než většina lidí tady, mě pak napadlo, což by všechny ještě víc urazilo. Ale dřív, než dorazily návštěvy, rozhodla jsem se, že alespoň jeden večer nebudu příliš chytrá nahlas.

Tak mě nemohli označit za zlého ducha šajtána, který považuje za normální spát v posteli, v které se před chvílí válel pes. A nemusela jsem poslouchat kázání o tom, že je muslimům podle Koránu zakázáno mít psy jako domácí mazlíčky. Posel Alláhův, nechť je mír při něm, řekl, že andělé nevstupují do domu, ve kterém je pes. Lidi, kteří nemají psa na hlídání dobytka a úrody nebo na lov, ale z jiných důvodů, jsou hříšní. Pokud nám pes olízne oblečení, musíme se převléct. Pokud nám psí slina ukápne na tělo, musíme postižené místo šestkrát umýt vodou a jednou hlínou. To vše vím i bez jejich vysvětlování, na rozdíl od nich jsem Korán několikrát pečlivě přečetla.

Vzpomněla jsem si na naši slovinskou sousedku, která k nám celá překvapená před léty přišla na kávu, aby ji máma vysvětlila, proč se jedna z našich bosenských sousedek – ostatní nebyly zahalené – vždy od ní odvrací, když ji vidí se psem v náručí.

...

Dědeček si nikdy nepřál umřít. Měl smůlu, onemocněl. Všichni považovali babičku za neuvěřitelně silnou ženu, která se po všem zlém, co ji v životě potkalo, nikdy nevzdala. Kdyby ji někdy opravdu poslouchali, slyšeli by ji taky říkat, že je unavená, že je pro ni příliš pozdě, že si nepamatuje, kdy má narozeniny. Babička si přála umřít. A nikdo, kdo ji znal, jí to nemůže mít za zlé.